

Соломаха Ірина

<https://orcid.org/0009-0007-4827-8027>

Кандидат філософських наук,
професор кафедри права, філософії та політології
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: iryn.solo@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПИРАЮЧИСЬ НА ТВОРИ Г. СКОВОРОДИ

Актуальність теми зумовлена тим, що в сучасному філософсько-освітньому та науково-педагогічному дискурсі українських мислителів, все більшої значущості набуває аналіз «завуальованих» ідей відомого українського філософа і педагога Г.Сковороди. Сьогодні філософсько-освітня думка України, проходить специфічну перевірку на практиці цілого пласту гуманістичних ідей згенерованих Г. Сковородою, які пов'язані з антропоцентризмом, природовідповідністю, орієнтацією на загальнолюдські цінності, індивідуальному підході викладача до кожного здобувача освіти. Адже російська загарбницька повномасштабна війна з 2022 року, спрямована кремлівськими імперіалістами на знищення всього українського, актуалізувала саме ідеї гуманізму. Бо війна завжди супроводжується знелюдненням, тобто нівелюванням всього гуманного у взаємовідносинах між людьми.

У зв'язку з цим, філософсько-освітня проблематика в царині гуманістичних орієнтирів, сьогодні суттєво актуалізувалася у всіх навчально-освітніх закладах держави Україна. На наше переконання, корінним чином це стосується тих навчально-освітніх закладів які надають українській молоді вищу освіту. Тому в даному філософсько-освітньому дискурсі, нам доцільно звернутися до творчості відомого в світі українського філософа, педагога, християнського гуманіста Г. Сковороди.

Адже як наголошували українські науковці: філософи, філологи, педагоги та історики, твори Г. Сковороди являють собою специфічне джерело ідей гуманізму, переплетених з філософською містиккою, християнським екзистенціалізмом та філософією серця. Тому українським науковцям, всі ці калейдоскопічні гуманістичні ідеї, потрібно розшифрувати та ознайомити з ними широкий загал студентів, розкривши всю палітру значущості і цінності філософської думки мислителя в історії України.

Через це, філософсько-освітня творчість Г. Сковороди, в царині гуманізму спонукає нас до детального філософсько-освітнього аналізу, як творів мислителя так і праці українських науковців, котрі прагнули розкодувати його завуальовані ідеї та виділити гуманістичні орієнтири. Тому ми переконані, що формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти в Україні сьогодні, під час російсько-української війни необхідно проводити спираючись і на творчість Г. Сковороди.

Мета роботи – проаналізувати актуальні сьогоденню гуманістичні філософсько-освітні ідеї Г. Сковороди. Котрі є основою його: 1) філософії серця; 2) християнського екзистенціалізму; 3) філософії містицизму. Поза як, саме вони були притаманні культурно-філософському розвитку українського народу з глибокої давнини. А сьогодні, вони теж впливають на гуманістичну проблематику навчально-освітнього процесу, під час якого відбувається формування громадянина України.

Методологічною основою є результат філософсько-освітнього пошуку ключових методологічних підходів до творчості Г. Сковороди в ракурсі гуманістичної проблематики, на якій він акцентував нашу увагу в своїх працях. Зокрема, мислитель розглядав проблеми: домінування людяності над знелюдненням, «сердешний гуманізм» та християнський екзистенціалізм. Саме в даному річизні рухалася гуманістична філософсько-освітня думка Г. Сковороди. Тому, завдяки його калейдоскопічному розмаїттю ідей, ми маємо матеріали для осягнення поліфонії української філософської думки в царині гуманізму.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що з'ясовано практичну значимість і доцільність застосування гуманістичних ідей Г. Сковороди під час навчально-освітнього процесу для здобувачів вищої освіти в Україні. Адже мислитель спрямовував

нашу увагу на людській гуманізм, котрий притаманний філософії серця, християнському вченню та в деякій мірі дотичний до філософії містицизму. Поза як все це супроводжувало українців в їх культурно-філософському розвитку з давніх давен і до сьогодні. Тому зараз, в період лихоліття, ідеї Г. Сковороди залишаються актуальними і мають певний вплив на гуманістичну проблематику в процесі формування громадянина України.

Бо українська людина, філософсько-антропологічно та екзистенційно, заглиблена в своє національне коріння. Тому українці, орієнтуються в своєму бутті на екзистенційно-гуманістичні цінності, не зважаючи на тернистий шлях свого розвитку. Загалом, доречно зробити наголос, що на формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти, в час війни з російським агресором, можуть мати ідейно-практичний вплив філософські ідеї Г. Сковороди.

Висновки. Проведене нами дослідження, яке спрямоване на висвітлення актуальних сьогоденню гуманістичних ідей українського мислителя Г. Сковороди засвідчує, що українська філософська думка була і залишається специфічним джерелом гуманістичних ідей, які століттями переплетені з буттям українців та закладені в підмурок української національної ідентичності. Тому, спираючись на філософсько-гуманістичні ідеї Г. Сковороди, які часто завуальовані його філософським містицизмом, християнським екзистенціалізмом та «філософією серця», здобувачі вищої освіти в Україні отримують необхідні орієнтири свого гуманістичного розвитку. Саме це буде орієнтувати їх на засвоєння ключових ідей філософсько-гуманістичного мислення людини. А це в підсумку вплине на навчально-освітній процес формування гуманістичних орієнтирів свідомого громадянина України, що суголосно з культурно-філософськими традиціями нашого народу. Загалом, вся філософсько-освітня творчість Г. Сковороди, спиралася на культурно-філософські чинники буття людини в Україні, а центральне місце в ній займає орієнтація на гуманізм.

Також доволі цікавим є творчий аналіз Г. Сковородою процесу гуманістичної орієнтації українців, завдяки володіння ними філософією критичного мислення. Адже нам відомо, що саме критичне мислення в багатьох катаклізмах історії українського народу допомагало йому обрати правильний шлях.

Тому гуманістичні філософсько-освітні ідеї які в своїх творах висвітлював Г. Сковорода, здатні впливати на формування гуманістичних орієнтацій здобувачів вищої освіти в Україні і таким чином сприяти процесу становлення і розвитку національно свідомих громадян нашої держави.

Ключові слова: гуманізм, педагогіка, освіта, філософська антропологія, національна ідентичність, війна, агресія, екзистенція.

Постановка проблеми дослідження. В історії філософської думки України, висвітленням питань гуманізму у творчості Г. Сковороди, займався багато науковців-гуманітаріїв. Тому в філософських, історичних, літературних, культурологічних та науково-педагогічних розвідках українських мислителів сьогодні ми можемо відшукати велику кількість науково-аналітичних праць, присвячених розгляду гуманістичної проблематики з різних підходів і платформ: ідеалістичної, матеріалістичної, екзистенційної, а також специфічне тлумачення гуманізму Г. Сковороди з погляду різних філософських шкіл та філософських об'єднань сучасності.

Проте в даній статті ми бажаємо дослідити вплив творчості Г. Сковороди на процес формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти в Україні, шляхом філософсько-освітнього аналізу творів мислителя. Адже саме його гуманістичні ідеї ми збираємося застосовувати в навчально-освітньому процесі для здобувачів вищої освіти в Україні.

Доцільно наголосити, що гуманістичні ідеї висловлені Г. Сковородою, в багатьох позиціях є дещо завуальованими. Проте, при детальному аналізі, ми можемо констатувати факт, що в їх фундамент мислителем було закладено філософію антропоцентризму, загально-людських цінностей та природовідповідності. Через цей факт, філософсько-освітній потенціал гуманістичних ідей українського філософа Г. Сковороди та їх вплив на формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти, може бути доволі відчутним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні українські науковці: філософи, педагоги, історики-літературознавці: М. Попович, І. Іванько, Н. Іванова, І. Зязюн, Л. Ушкалов та переважна більшість науковців-гуманітаріїв відзначають, що велика кількість гуманістичних ідей Г. Сковороди, які раніше були предметом критики «радянських матеріалістів». Сьогодні, завдяки розвідкам українських мислителів, почали «діставати із забуття» та спрямовувати на розбудову української гуманістичної освіти, також і шляхом викладання ключових гуманістичних орієнтирів Г. Сковороди здобувачам вищої освіти.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що на сьогоднішній день в філософських, історичних, літературних, культурологічних та науково-педагогічних працях українських

мислителів з гуманістичної проблематики не існує специфічних «заборон», в плані глибинного культурно-філософського аналізу творів Г. Сковороди. А сучасні філософсько-методологічні підходи, які спрямовані на дослідження творів мислителя, дають можливість дослідникам для всебічного аналізу праць філософа на предмет гуманістичних ідей та їх викладання студентам у вищих навчальних закладах України сьогодні.

Важливо наголосити що українські науковці-дослідники, філософи, педагоги, історики-літературознавці: І. Стогній, В. Стеценко, М. Стельмахович, Л. Ткаченко, О. Туляков, Т. Федорченко, І. Фицик, В. Шаян, ще в кінці ХХ ст. розпочали процес «повернення із забуття» багатьох творів Г. Сковороди, відкриваючи в них все нові і нові сенси його гуманістичних ідей, застосовуючи різноманітні методологічні та культурно-філософські підходи та методики до розгорнутого аналізу його творчості.

В підсумку, аналіз останніх досліджень на предмет гуманістичних ідей в творчості Г. Сковороди, націлює нас відмітити доцільність використання його філософської спадщини в процесі формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти в Україні.

Мета роботи – проаналізувати актуальні сьогоденню гуманістичні філософсько-освітні ідеї Г. Сковороди, котрі є основою його: 1) філософії серця; 2) християнського екзистенціалізму; 3) філософії містицизму. Адже саме вони були притаманні культурно-філософському розвитку українського народу з глибокої давнини. А сьогодні теж здійснюють певний вплив на гуманістичну проблематику, в процесі формування громадянина України.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що з'ясовано практичну значимість і доцільність застосування гуманістичних ідей Г. Сковороди під час навчально-освітнього процесу для здобувачів вищої освіти в Україні. Адже мислитель спрямовував нашу увагу на людський гуманізм котрий притаманний філософії серця, християнському вченню, та в деякій мірі його специфічній «філософії містицизму». Поза як все це було притаманне культурно-філософському розвитку української людини з давніх давен і до сьогодні. Тому зараз, в період лихоліття, ідеї Г. Сковороди залишаються актуальними і мають певний вплив на гуманістичну проблематику в процесі формування громадянина України. Бо українська людина філософсько-антропологічно та екзистенційно заглиблена в своє національне коріння. Тому самим буттям спрямована на екзистенційно-гуманістичні цінності на тернистому шляху свого розвитку. А на формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти, в час війни з російським агресором, можуть мати ідейно-практичний вплив філософські ідеї Г. Сковороди.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як ми зазначали вище, в другій половині ХХ початку ХХІ століття, українські мислителі: В. Шинкарук, М. Попович, І. Іваньо, Н. Іванова, І. Зязюн, Л. Ушкалов, І. Стогній, В. Стеценко, М. Стельмахович, В. Стрельников, О. Тур, Л. Ткаченко, О. Туляков, Л. Харченко, Т. Федорченко, І. Фицик, В. Шаян та інші, розпочали процес «відкриття» закодованих праць відомого українського філософа Г. Сковороди.

Одним з перших, хто ще в радянській Україні розпочав філософський аналіз творів мислителя був І. Іваньо. Його в 1965 році захопила філософсько-культурологічна глибина різносторонності жанру байок Г. Сковороди [3], що в результаті привело до ґрунтовного дослідження пов'язаного з відображенням стилю філософського мислення філософа [4]. В цьому процесі, поширення філософсько-освітньої творчості Г. Сковороди, брав активну участь і директор інституту філософії, голова товариства «Знання», академік В. Шинкарук. Саме за його участі, сприяння та редагування у 1973 році було видано твори мислителя у двох томах.

Знаково, що українська діаспора Лондона і Торонто в 1972 році, завдяки старанням В. Шаяна, почала видання цілої серії досліджень філософських, етичних, соціологічних поглядів Г. Сковороди.

З розвитком незалежної держави Україна наші науковці-філософи зацікавилися ключовою гуманістичною цінністю до якої належить ідея людської свободи, що знайшло своє відображення у розвідці присвяченій філософії свободи у творчості Г. Сковороди [5].

В процесі філософсько-освітнього розвитку українського суспільства та вищої школи в Україні гуманістичні ідеї Г. Сковороди стали предметом дослідження освітян.

Зокрема І. Зязюн в розвідці «Філософія педагогічної дії» [1], зробив наголос на ключовій ролі Г. Сковороди в навчально-освітньому процесі формування гуманістичних цінностей української молоді. Продовжила філософсько-освітній дискурс стосовно значущості творчого внеску Г. Сковороди та його гуманістичних ідей для навчально-освітнього процесу формування гуманістичних орієнтирів здобувачів вищої освіти в Україні Н. Іванова [2]. Піддавши аналізу філософсько-освітню орієнтацію гуманістичних ідей мислителя та об'єднавши їх в метатеорію Г. Сковороди.

Також, заслуговують на нашу увагу, розвідки 1996-1997 років М. Стельмаховича, які присвячені зв'язкам творчості мислителя-філософа з українською народною педагогікою. Доволі аналітичними та змістовними були дослідження О. Тулякова, він в 1999 році зробив розгорнутий аналіз впливу античних мислителів давніх Греції та Риму на філософсько-освітню та навчально-виховну творчість Г. Сковороди.

Одним з перших в науковому середовищі дослідників творчості Г. Сковороди, пов'язав його думки і праці з пропагуванням української національної ідеї, український науковець І. Стогній. Він ще в далекому 2002 році, коли на цю тематику, ще мало хто з українських науковців звертав увагу, опублікував декілька розвідок присвячених цьому питанню.

Доцільно наголосити, що після російської агресії спрямованої проти свободи українського народу з 2014 року, а тим більше повномасштабної війни з лютого 2022 року, яка має на меті знищення всього українського і українців. Звернення українських дослідників до творчої спадщини Г. Сковороди в плані поглядів мислителя на свободу людини, виховання української молоді, творчого розвитку особистості, стали більш системними та ґрунтовними. В даному філософсько-освітньому дискурсі заслуговують на увагу праці Л. Ткаченко, спрямовані на дослідження розвитку особистості в Україні та впливу на цей процес гуманістичної педагогічної думки Г. Сковороди. Суголосні розвідки в зазначеному ракурсі було опубліковано в 2022 році. Переважна більшість з них, присвячена епістолярній спадщині філософа та його педагогічним поглядам спрямованим на процес виховання української молоді. Над цими проблемами працювали українські науковці: Т. Федорченко, О. Тур, Л. Харченко, В. Стрельніков, І. Фицик.

Тому філософсько-освітня орієнтація гуманістичних ідей мислителя повинна мати свій позитивний вплив на розвиток молоді людини в Україні.

Висновки. Проведене нами дослідження, яке спрямоване на висвітлення актуальних сьогоденню гуманістичних ідей, під час аналізу творів українського мислителя Г. Сковороди, засвідчує, що українська філософська думка була і залишається специфічним джерелом гуманістичних ідей, які століттями впліталися в буття українців та закладалися в підмурок української національної ідентичності. Тому спираючись на філософсько-гуманістичні ідеї Г. Сковороди, які часто завуальовані його філософським містицизмом, християнським екзистенціалізмом та «філософією серця», здобувачі вищої освіти в Україні отримують необхідні орієнтири свого гуманістичного розвитку. Саме це буде орієнтувати їх на засвоєння ключових ідей філософсько-гуманістичного мислення людини. А це в результаті вплине на навчально-освітній процес формування гуманістичних орієнтирів самосвідомого громадянина України, що суголосно з культурно-філософськими традиціями нашого народу. В підсумку, ми переконалися, що вся філософсько-освітня творчість Г. Сковороди, спиралася на визначальні основи буття людини в Україні центральне місце в якому займає орієнтація на гуманізм. Також доволі цікавим є творчий аналіз Г. Сковородою процесу гуманістичної орієнтації українців, завдяки володіння ними філософією критичного мислення. Адже нам відомо, що саме критичне мислення в багатьох катаклізмах історії українського народу допомагало йому обрати правильний шлях.

Тому філософсько-освітні ідеї, до яких в своїх працях звертався Г. Сковорода, здатні впливати на формування гуманістичних орієнтацій здобувачів вищої освіти в Україні і таким чином сприяти процесу становлення і розвитку національно свідомих громадян нашої держави.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у тому, що філософські ідеї Г. Сковороди які спрямовані на формування гуманістичних орієнтацій людини в Україні, у зв'язку з їх завуальованістю, багатогранністю та в багатьох аспектах актуальністю. Потребують детального аналізу багатьма поколіннями українських мислителів-філософів. Адже всі філософські ідеї Г. Сковороди, на наше глибоке переконання, пов'язані з процесом буття людини в Україні та його проблемним полем. Тому філософсько-гуманістичні ідеї Г. Сковороди залишатимуться актуальними ще багато років.

References

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
Zyazyun I. A. (2008) *Filosofiya pedahohichnoyi diyi* [Philosophy of pedagogical action: monograph] Cherkasy: Publishing house of the Bohdan Khmelnytskyi National University of Ukraine. 608 p. [in Ukrainian].
2. Іванова Н. В. Метатеорія Г. Сковороди: філософсько-освітній аспект: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філософських наук: спец. 09.00.10. Одеса, 2010. 190 с.

- Ivanova N. V. (2010) *Metateoriya H. Skovorody: filosofs'ko-osvitniy aspekt* [Metatheory of G. Skovoroda: philosophical and educational aspect] dissertation for the degree of candidate of philosophical sciences: special. 09.00.10. Odesa, 2010. 190 p. [in Ukrainian].
3. Іваньо І. В. Жанр байки у творчості Г. Сковороди. *Радянське літературознавство*. 1965. № 8. С. 24–33.
Ivano I. V. (1965) *Zhanr bayky u tvorchosti H. Skovorody*. [The genre of fables in the works of G. Skovoroda]. *Soviet literary studies*. No. 8. P. 24–33. [in Ukrainian].
 4. Іваньо І. В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди / відп. ред. В. М. Ничик. Київ : Наук. думка, 1983. 272 с.
Ivano I. V. (1983) *Filosofiya i styl' myslennya H. Skovorody* [Philosophy and style of thinking of G. Skovoroda]. Kyiv: Nauk. dumka. 272 p. [in Ukrainian].
 5. Попович М. В. Григорій Сковорода: філософія свободи. Київ: Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.
Popovych M. V. (2007) *Hryhoriy Skovoroda: filosofiya svobody* [Grigoriy Skovoroda: philosophy of freedom]. Kyiv: Biletsky Workshop, 256 p. [in Ukrainian].
 6. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. Харків: «Майдан», 2011. С. 9–48.
Skovoroda G. (2011) *Povna akademichna zbirka tvoriv* [Complete academic collection of works] / edited by L. Ushkalov. Kharkiv: «Maidan». pp. 9–48. [in Ukrainian].
 7. Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 368 с.
Ushkalov L. (2017) *Lovytva nevlavnoho ptakha: zhyttya Hryhoriya Skovorody*. [Catching an elusive bird: the life of Grigoriy Skovoroda]. Kyiv: DUKH I LITERA. 368 p. [in Ukrainian].

Solomakha Iryna

<https://orcid.org/0009-0007-4827-8027>

Candidate of Philosophical Sciences,
Professor of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
of T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»

(Chernihiv, Ukraine) E-mail: iryn.solo@gmail.com

FORMATION OF HUMANISTIC ORIENTATIONS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS BASED ON THE WORKS OF H. SKOVORODA

The relevance of the topic is due to the fact that in the modern philosophical-educational and scientific-pedagogical discourse of Ukrainian thinkers, the analysis of the «veiled» ideas of the famous Ukrainian philosopher and teacher H. Skovoroda is becoming increasingly important. The philosophical and educational thought of Ukraine today is undergoing a specific test in practice of a whole layer of humanistic ideas generated by H. Skovoroda, which are associated with anthropocentrism, conformity to nature, orientation to universal human values, and the individual approach of the teacher to each student. After all, the Russian aggressive full-scale war since 2022, aimed by the Kremlin imperialists at the destruction of everything Ukrainian, has actualized the ideas of humanism. Because war is always accompanied by dehumanization, that is, the leveling of everything humane in relationships between people.

It is in this connection that the philosophical and educational issues in the field of humanistic orientations have become significantly relevant today in all educational institutions of the state of Ukraine. In our opinion, this fundamentally concerns those educational institutions that provide higher education to Ukrainian youth. In this philosophical and educational discourse, it is appropriate for us to turn to the work of the world-famous Ukrainian philosopher, teacher, Christian humanist H. Skovoroda.

After all, as Ukrainian scientists have emphasized: philosophers, philologists, teachers, historians. The works of H. Skovoroda represent a specific source of ideas of humanism intertwined with philosophical mysticism, Christian existentialism and philosophy of the heart. We need to decipher all these kaleidoscopic humanistic ideas and introduce them to students, revealing to them the entire palette of significance and value of the thinker's philosophical thought in the history of Ukraine.

The philosophical and educational work of H. Skovoroda in the field of humanism prompts us to a detailed philosophical and educational analysis of both the works of the thinker and the

works of Ukrainian scientists who sought to decode his veiled ideas and humanistic orientations. Therefore, we are convinced that the formation of humanistic orientations of higher education students in Ukraine today during the Russian-Ukrainian war must be carried out based on the works of H. Skovoroda.

The purpose of the work is to analyze the humanistic philosophical and educational ideas of H. Skovoroda that are relevant to the present day. Which are the basis of his: 1) philosophy of the heart; 2) Christian existentialism; 3) philosophy of mysticism. And which have been inherent in the cultural and philosophical development of the Ukrainian people since ancient times. And today they also have a certain influence on humanistic issues in the process of forming a citizen of Ukraine.

The methodological basis is the result of the philosophical and educational search for key methodological approaches to the work of H. Skovoroda in the perspective of humanistic issues on which he focused our attention in his works. In particular, these are: the dominance of humanity over dehumanization, «heart-based humanism» and Christian existentialism. It was in this stream that the humanistic philosophical and educational thought of H. Skovoroda moved. And it is thanks to the kaleidoscopic diversity of the thinker's ideas that we should comprehend the entire polyphony of Ukrainian cultural and philosophical development in the field of humanism.

The scientific novelty of our research lies in the fact that the practical significance and expediency of applying the humanistic ideas of H. Skovoroda during the educational process for higher education students in Ukraine have been clarified. After all, the thinker directed our attention to human humanism, which is inherent in the philosophy of the heart, Christian teachings and to some extent the philosophy of mysticism. Besides, all this has been inherent in the cultural and philosophical development of the Ukrainian person from ancient times to the present day. Therefore, now, in a period of adversity, the ideas of H. Skovoroda remain relevant and have a certain influence on humanistic issues in the process of forming a citizen of Ukraine.

Because the Ukrainian person is philosophically, anthropologically and existentially deep in his national roots. Therefore, it is essentially oriented towards existential-humanistic values on the thorny path of its development. And the philosophical ideas of H. Skovoroda can have an ideological and practical influence on the formation of humanistic orientations of higher education students during the war with the Russian aggressor.

Conclusions. The research we conducted is aimed at highlighting the humanistic ideas relevant to the present day during the analysis of the works of the Ukrainian thinker H. Skovoroda. It shows that Ukrainian philosophical thought was and remains a specific source of humanistic ideas, which for centuries have been intertwined with the existence of Ukrainians and are embedded in the foundation of Ukrainian national identity. Therefore, relying on the philosophical and humanistic ideas of H. Skovoroda, which are often veiled by his philosophical mysticism, Christian existentialism and «philosophy of the heart», higher education students in Ukraine will receive the necessary guidelines for their humanistic development. This is what will orient them to master the key ideas of philosophical and humanistic thinking of man.

And this will ultimately affect the educational process of forming humanistic guidelines for a self-conscious citizen of Ukraine, which is in harmony with the cultural and philosophical traditions of our people. As a result, all the philosophical and educational work of H. Skovoroda was based on the defining basis of human existence in Ukraine, in which the central place is occupied by the orientation to humanism. Also quite interesting is H. Skovoroda's creative analysis of the process of humanistic orientation of Ukrainians due to their possession of the philosophy of critical thinking. After all, we know that it was critical thinking in many cataclysms of the history of the Ukrainian people that helped them choose the right path.

Therefore, the humanistic philosophical and educational ideas presented by H. Skovoroda in his works are able to influence the formation of humanistic orientations of higher education students in Ukraine and thus contribute to the process of formation and development of nationally conscious citizens of our state.

Keywords: humanism, pedagogy, education, philosophical anthropology, national identity, war, aggression, existence.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2026

Рецензент: доктор філософських наук, професор **Олександр Чорний**